

Det Ethiske Råds udtalelse og anbefaling vedrørende sene aborter

Af professor Peter Øhrstrøm,
medlem af Det Ethiske Råd

Det var 1980ernes store folkelige debat om respekten for det menneskelige liv i dets første faser, der førte til oprettelsen af Det Ethiske Råd i 1987. Der var i debatten dengang en udbredt frygt for et etisk skred i menneskesynet i retning af en tingsliggørelse af mennesket. Den frygt har helt bestemt vist sig at være berettiget. For 20 år siden ville meget få have accepteret et landsdækkende fosterdiagnostisk program, der rettes mod alle gravide mhp. at screene for især Downs syndrom med sen abort som samfundets primære "tilbud" til de forældre, der venter et barn med Downs syndrom. Et sådant program er nu indført – oven i købet uden de store etiske sværds slag. Det store flertal af 1980ernes etik-debattører ville givetvis have opfattet et sådant landsdækkende foster-screeningsprogram som et klart tegn på en uetisk tingsliggørelse af det menneskelige liv. Der er efter min mening slet ikke nogen grund til at afvise den vurdering. Det er på det seneste sket meget med menneskesynet her til lands.

Rationalet bag programmet er ikke mindst i denne optik etisk set dybt forkasteligt. Hertil kommer, at programmet i sig selv giver anledning til en del spontane aborter.

Det landsdækkende foster-screeningsprogram blev indført i Danmark i 2004 med "Sundhedsstyrelsens retningslinjer for fosterdiagnostik". Programmet indebærer, at alle gravide kvinder tilbydes en fosterdiagnostik, som består af en blodprøve

taget i uge 8 og af en nakkefoldsscanning foretaget mellem uge 11 og 13. Ud fra disse undersøgelser beregner man en sandsynlighed for kromosomfejl. Hvis denne sandsynlighed er over 0,4% anbefaler Sundhedsstyrelsen, at kvinden tilbydes en udtagning af moderkagebiopsi eller fostervandsprøve. Endelig tilbydes alle en scanning for misdannelser cirka i uge 18. – I princippet er alt dette tilbud. I praksis fungerer programmet dog på den måde, at næsten ingen afslår at benytte sig af de tilbudte undersøgelser.

Lovgivningen om abort i Danmark indebærer, at der er fri adgang til abort indtil uge 12. Derefter kan en abort bevilges af et abortsamaråd (evt. abort-ankenævnet), hvis der er fare for, at barnet pga. arvelige anlæg eller på grund af sygdom i fostertilstanden får en alvorlig legemlig eller sjælelig lidelse. Det er ikke i loven specificeret, hvad man skal forstå ved en alvorlig lidelse. Vurdering af det spørgsmål er overladt til de lokale abortsamaråd og det centrale abortankenævnet. Det har dog i samrådenes og nævnets hidtidige praksis været anset for en given sag, at Downs syndrom skulle betragtes som en alvorlig lidelse.

Foster-screeningsprogrammets åbenbare, men meget sjældent direkte udtalte formål er efter min vurdering helt – eller i hvert fald stort set – at undgå, at der for fremtiden fødes børn med Downs syndrom i Danmark. Meget tyder på, at der fra flere samfundsplanlæggeres side bag programmet ligger en kynisk beregning af den økonomiske gevinst, hvis programmet virker efter hensigten. Det koster naturligvis noget at gennemføre programmet, men det er meget mindre end prisen på de sociale ydelser, som man skulle have tilbudt de børn og voksne med Downs syndrom, som uden programmet ville være blevet født!

Rationalet bag programmet er ikke mindst i denne optik etisk set dybt forkasteligt. Hertil kommer, at programmet i sig selv giver anledning til en del spontane aborter. Det er nemlig velkendt, at

risikoen for spontan abort øges med ca. 1% efter udtagning af moderkagebiopsi eller fostervandsprøve. En lille regnestykke vil være på sin plads her. Hvis vi antager, at 1000 gravide kvinder i programmet alle har 0,4% sandsynlighed for at få et barn med kromosomfejl, og at de derfor alle får udtaget en moderkagebiopsi eller fostervandsprøve – det vil i gennemsnit føre til, at man finder fire fostre med kromosomfejl (som sandsynligvis aborteres), og at 10 fostre uden kromosomfejl aborteres spontant. – Det forekommer helt åbenbart, at der er alvorlige etiske problemer knyttet til dette foster-screeningsprogram!

Efter at foster-screeningsprogrammet havde været udbudt i nogen tid, viste der sig imidlertid endnu et problem, idet programmet jo også kunne afsløre andre ”problemer” ved fostrene end de meget alvorlige. Der kunne f.eks. være tale om, at barnet vil have en forhøjet risiko for senere at få en alvorlig sygdom. Der kunne også være tale om lettere læbe-ganespalte, ekstra eller sammenvoksede tæer osv. I disse tilfælde ville kvinder næppe kunne få bevilget en sen abort med den nuværende praksis i abortsamrådet og abortankenævnet. Formanden for abortankenævnet, Torben Hvid, udtalte på den baggrund i efteråret 2006 til Politiken: “Kvinderne sidder kort sagt med oplysninger, de ikke kan bruge til noget.” Det var dog også klart, at kvinderne i disse situationer faktisk kunne få den abort, som nogle af dem ønskede, ved at tage til udlandet. DR1 viste i oktober 2006 en udsendelse om en spansk abortlæge, der i praksis var klar til at udføre meget sene aborter på en hvilken som helst indikation. Alt dette rejste to spørgsmål for medlemmerne af Det Ethiske Råd:

- 1) Burde abortgrænsen generelt hæves, således at kvinderne altid har mulighed for at handle (dvs. vælge abort) på de oplysninger, som de får via foster-screeningsprogrammet? (Man talte om at hæve grænsen til 18 uger, således som den er i Sverige.)
- 2) Burde abortsamråd og abortankenævn ændre praksis, således at der kunne bevilges abort – også når der er tale om mindre alvorlige lidelser, såfremt kvinden ønsker det?

Der er klart, at besvarelsen af disse spørgsmål i høj grad afhænger af synet på fostrets etiske status. Hvordan skal man betragte et foster? Er der tale om et menneskeligt liv, der ligesom alle os andre har krav på respekt, integritet og beskyttelse mod overgreb? Eller er fostret i virkeligheden mindre menneskeligt end os andre? Altså: er det mindre beskyttelsesværdigt, fordi det endnu kun er et foster?

Besvarelsen af ovenstående spørgsmål afhænger altså i høj grad af den position, som man indtager i debatten om fostrets etiske status, dvs. den såkaldte værdidebat om livets begyndelse.

“Kvinderne sidder kort sagt med oplysninger, de ikke kan bruge til noget.”

Denne debat er helt central i den medicinske etik. Den har også været et gennemgående tema i Det Ethiske Råds arbejde gennem rådets nu 20-årige virke. I besvarelsene af 1) og 2) som de er givet i *Det Ethiske Råds udtalelse om en eventuel ændring af abortgrænsen*, 23/3 2007, har rådet omhyggeligt refereret til netop denne debat. Jeg vil derfor i det følgende først se lidt på det generelle og fundamentale spørgsmål om fostrets etiske status. Derefter vil jeg vende tilbage til rådets konkrete besvarelser af de to spørgsmål, som de er givet i rådets udtalelse fra 23/3 2007.

Fostrets etiske status

Spørgsmålene om respekt for og beskyttelse af det menneskelige liv i dets første faser har ikke mindst betydning for håndteringen af centrale etiske problemer angående kunstig befrugtning, fosterdiagnostik, kloning samt forskning i og anvendelse af embryonale stamceller. Igen og igen er temaerne om den etiske status for befrugtede æg, fosteranlæg og fostre dukket op i rådets arbejde. I 2003 udgav rådet redegørelsen, ”Menneskeligt livs begyndelse og fosteranlægs etiske status”, som kan siges at samle argumenterne for de forskellige po-

Er fostret i virkeligheden mindre menneskeligt [og] mindre beskyttelsesværdigt, fordi det kun er et foster?

sitioner i værdidebatten om det menneskelige livs begyndelse. Debatten om fostrets etiske status er senest kommet til udfoldelse i redegørelsen om sene aborter af 23/3 2007 [p. 20 ff.]. Her skelnes der mellem følgende tre positioner:

1. Den livsbevarende opfattelse: Dette synspunkt indebærer, at ethvert menneskeligt liv er bærer af en ganske speciel værdighed, som blandt andet betyder, at det bør respekteres og beskyttes mod destruktion og overgreb. Denne værdighed er ikke i sig selv et biologisk fænomen, men den er knyttet til det menneskelige liv som sådan. Dermed må denne værdighed antages helt fra det menneskelige livs begyndelse – det vil sige befrugtningen – hvor det begyndende menneskelige liv modtager alle de informationer fra manden og kvinden, som er nødvendige for dets udvikling til et enestående in-

divid. Allerede det befrugtede æg har altså den mængde af informationer i sine gener, som det som individ har med sig livet igennem. Allerede i denne tidlige fase er det også bærer at den særlige værdighed, som er knyttet til alle menneskelige liv.

2. *Den gradualistiske opfattelse:* Ifølge denne opfattelse har det befrugtede æg og det tidlige fosteranlæg en meget lille etisk status. Der er derfor ikke etiske begrundelser for at tage det helt store hensyn til det for dets egen skyld. Derimod bør kvindens ønsker angående fosteranlægget på dette tidspunkt respekteres uafhængigt af, om kvinden ønsker at få barnet eller vil have foretaget abort. Ifølge den gradualistiske opfattelse forøges fosteranlæggets og fosterets etiske status imidlertid kontinuerligt gennem hele graviditetsforløbet, så barnet på et tidspunkt anses for at have fuld etisk status, det kan for eksempel være sent i graviditeten, når barnet er levedygtigt uden for livmoderen eller efter fødselen.

3. *Personopfattelsen:* Et tredje synspunkt er, at et barn først får fuld etisk status, når det har udviklet de egenskaber, der kendetegner en person, det vil sige egenskaber som for eksempel rationalitet, selvbevidsthed og fremtidsorientering. Først på dette tidspunkt adskiller barnet sig i etisk relevant forstand fra højerestående dyr og har dermed krav på en anden behandling end disse.

Aflivning af et ikke fuldt udviklet foster kommer ud fra denne etiske model til at være sammenlignelig med aflivning af et højerestående dyr.

Personligt tilslutter jeg mig den livsbevarende opfattelse. Det forekommer mig oplagt, at man bør se fostre som menneskelige liv med samme integritet og værdighed som alle andre menneskelige liv. Hertil kommer, at de to alternativer efter min vurdering er åbenlyst urimelige. I øvrigt kan den livsbevarende opfattelse naturligt ses sammen med

Den gradualistiske opfattelse, der har de fleste tilhængere .. indebærer, at fostret gradvist opnår menneskelighed og den dermed følgende integritet og værdighed. Opfattelsen begrundes ofte biologisk og evolutionsteoretisk.

det kristne menneskesyn og den kristne skabelses-tanke.

Efter min vurdering er personopfattelsen den mest urimelige af de to andre opfattelse, idet den jo indebærer, at end ikke nyfødte børn har fuld menneskelig integritet og værdighed, og idet den også betyder, at mange mentalt handicappede aldrig opnår menneskelig integritet og værdighed på linje med os andre. Det er let at se, at personopfattelsen ført ud i fuld politisk praksis ville kunne føre til et aldeles umenneskeligt samfund.

Blandt de nuværende medlemmer af Det Etske Råd er det nok den gradualistiske opfattelse, der har de fleste tilhængere. Opfattelsen indebærer, at fostret gradvist opnår menneskelighed og den dermed følgende integritet og værdighed. Opfattelsen begrundes ofte biologisk og evolutionsteoretisk. I redegørelsen hedder det således:

“Gennem sin udvikling gennemløber fosteranlægget imidlertid i miniformat hele menneskehedens biologiske udviklingshistorie og opnår med andre ord en stigende grad af biologisk kompleksitet, indtil det til sidst har de egenskaber, der er kendetegnende for det fuldt udviklede menneske. Tilvæksten i etisk status kan siges at ske i takt med denne udvikling hen imod større og større kompleksitet.” [p.18]

Denne anvendelse af et darwinistisk verdensbillede får altså etiske konsekvenser. Aflivning af et ikke fuldt udviklet foster kommer ud fra denne etiske model til at være sammenlignelig med aflivning af et højerestående dyr. – Tankegangen er efter min mening dybt kritisabel. Bl.a. er det yderst problematisk at se graden af menneskelig værdighed som funktion af biologisk kompleksitet. Det ville jo betyde, at man ud fra samme tankegang måtte tillægge handicappede og syge mindre menneskelig værdighed og integritet end de fuldt funktionsdygtige. Igen må man sige, at den yderste samfundsmæssige konsekvens af det menneskesyn kunne blive et umenneskeligt samfund, der kun for alvor ville satse på de stærke!

Det hører dog med i billedet, at der er uenighed blandt gradualisterne. Der er blandt dem simpelthen ikke enighed om, hvor megen menneskeværdighed der tilkommer et 12 uger gammelt foster ud fra en gradualistisk opfattelse. Hvordan skulle man i øvrigt også kunne afgøre det? Derfor er der heller ikke noget at sige til, at forskellige gradualister har forskellige svar på spørgsmålet. Konsekvensen bliver, at gradualismen findes i grader!

Svar på spørgsmålene om de sene aborter

På basis af den spændende debat i rådet om de tre opfattelser af fostrets etiske status har rådets medlemmer taget stilling til ovenstående to spørgsmål, idet dog kun 15 af rådets medlemmer har haft mulighed for at deltage i arbejdet.

Rådets medlemmer når med forskellige begrundelser til, at der ikke er nogen grund til generelt at udvide abortgrænsen. Det kan man forsvare selv ud fra personopfattelsen med henvisning til en pragmatisk opfattelse af, at der af praktiske grunde må være en grænse, og at de problemer, der måtte være ved 12-ugers grænsen må kunne løses på den anden måde. Derimod er der ikke enighed om svaret på spørgsmålet om evt. at lempe på adgangen til sen abort.

Medlemmer af Det Ethiske Råd, der ligesom jeg argumenterer ud fra den livsbevarende opfattelse, vil oplagt mene, at abort altid er ulykkelig og etisk set problematisk. Med det udgangspunkt vil der ikke være nogen grund til at give øget adgang til sen abort, men derimod snarere til at sætte ind med forbedrede sociale og medmenneskelige initiativer, som kan støtte handicappede og deres familier.

Ud fra personopfattelsen er der derimod ingen speciel grund til at beskytte et foster, som en kvinde ikke vil have. Ud fra denne opfattelse bør abortsamråd og ankenævn altid tage vidstrakt hensyn til kvindens vurdering. Det bør ud fra denne opfattelse være hendes normer, der er afgørende for, hvad der skal betragtes som en alvorlig lidelse.

Gradualismen findes som nævnt ovenfor i grader! Derfor er det heller ikke underligt, at gradualisterne i Det Ethiske Råd har fordelt sig således, at nogle tilslutter sig samme konklusion som tilhængerne af den livsbevarende opfattelse, mens andre gradualister tilslutter sig den konklusion, som også følger af personopfattelsen.

Summa summarum finder otte medlemmer (undertegnede inkluderet), at der ikke er nogen grund til at lempe adgangen til sen abort. Derimod konkluderer syv medlemmer af rådet, at praksis i samråd og ankenævn bør ændres, så der bliver øget adgang til sen abort. De mener, at der ikke bør gives afslag på sen abort af et foster med en misdannelse, svaghed eller sygdom, hvis man ser bort fra helt ubetydelige problemer. To af disse

medlemmer mener endda, at det altid bør være kvindens afgørelse, om et problem hos fostret kan regnes for så alvorligt, at det i sig selv kan være grund til en abort. [2007, p. 6 ff.].

Debatten fortsætter

Det er klart, at denne debat om de sene aborter ikke er slut med udtalelsen fra Det Ethiske Råd. Den er kun lige begyndt! Fortsættelsen og udbygningen af det landsdækkende foster-screenings-program må forventes at sætte systemet under yderligere pres. Det samme gælder det forhold, at landene i Europa har ret forskellige regler på dette felt.

Derfor er der både nationalt og internationalt som aldrig før brug for principiel etisk tænkning og fornyet fokus på værdidebatten om menneske-

Derfor er der både nationalt og internationalt som aldrig før brug for principiel etisk tænkning og fornyet fokus på værdidebatten om menneskelivets begyndelse – ikke mindst fordi denne debat har stor betydning for, hvilket menneskesyn der samfundsmæssigt bliver dominerende.

livets begyndelse – ikke mindst fordi denne debat har stor betydning for, hvilket menneskesyn der samfundsmæssigt bliver dominerende.

Referencer

Det Ethiske Råd: "Menneskeligt livs begyndelse og fosteranlægs etiske status", 2003.

Det Ethiske Råds udtalelse om en eventuel ændring af abortgrænsen, 23/3 2007, <http://www.etiskraad.dk/sw13375.asp>

Ultralydsscanning af ca. tre måneder gammelt foster - med tommelfingre pegende op:
„Jeg er ok!“

